

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ
ACADEMIA ARMENA SANCTI LAZARI

Խմբագրությունն իրաքանչիւր յօդուածի հեղինակին կը քողու արտայայտուած գիտական կարծիքներու պատասխանատուութիւնը, գնահատելով հանդերձ հետազոտական մակարդակի վրայ իրաքանչիւրին ներքին արժէքը:

La Rédaction laisse aux différents auteurs la responsabilité des opinions exprimées dans leurs articles, sans vouloir préjuger de la valeur intrinsèque de ces derniers au niveau de la recherche.

Կը հրատարակուի «Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնարկութեան» նպաստով
Publié avec le concours de la «Fondation Calouste Gulbenkian»

1922-81

Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ

Հ. ԿԻՒՐԵՂ ՎՐԴ. ՔԻՊԱՐԵԱՆԻ

(1891 - 1979)

«Եւ արդ ընկալայ օրհնութեամբ յարգեալ գովեստիւ
գայս տուր սրբութեան...»

անաղանդ արուեստ բարձրութեան
արարչական փառաբանութեանդ»

ԳՐ. ՆԱՐԵԿԱՅԻ

12 Դեկտեմբեր 1979 թուականը ծանր կորուստ մը նշեց Մխիթարեան Միաբանութեան եւ առ հասարակ հայ հոգեւորականութեան եւ հայ գրադատութեան համար:

Յառաջացած աշնան մը տմոյն թախծութիւնը բուրող այդ 12 Դեկտեմբերի երեկոյեան, ժամը 6:30ին, աչքերը յաւերժութեան լոյսերուն կը բանար տարիներու երախտաշատ գատախարակ եւ բաղմաթիւ սերունդներու հոգեւոր հայր, ճշնասուն կրօնաւոր եւ հմուտ գրադատ Հ. Կիւրեղ Վրդ. Քիպարեան:

Կ'աւանդէր աստուածարեալ հոգին՝ զօրացած Ս. Եկեղեցւոյ Խորհուրդներով, յետ երկարատեւ ու առժանակիր հիւանդութեան, որ զինք աւելի քան երկու ամիսներ զամառ էր անկողին:

Միեւնոյն իրիկունը, ընթրիքէն ետք, Մայրավանքի Կրեք դարբու պատմութեամբ բեռնաւոր սեղանատան մէջ կանգուն՝ Ս. Ղազարի միաբանները, ըստ վանական հնամենի սովորութեան, որ կը կրկնուի ամէն հանդուցեալ միաբանակիցի համար, կ'ունենդէին Ընդհ. Արքահայր Գեր. Հ. Պօղոս Վրդ. Անանեանի հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը՝ մեր Նախնիներուն բարբառով. «Մեծարդոյ եւ սիրեցեալ Հ. Կիւրեղ Վարդապետն մեր Քիպարեան, զկնի երկարամեայ բարեկրօն եւ ճշնասուն քաղաքավարութեան ի Միաբանութեան մերում՝ ի կրթութեան պատանեաց եւ նորընծայից Ուխտիւ մերոյ, ի հասակի ութսուն եւ ութ ամաց, կնքեաց զաւուրս աստուածանոյս եւ սրբակրօն կենացն յայտ երեկոյի, լցեալ առաքե-

լաջան եւ դրաւորական վատաւոք եւ զօրացեալ սուրբ խորհրդովք» : Մինչ այս բառերը կը հնչէին քրմական վեհութիւն մը շնչող այդ պահուն՝ հրաժեշտի սարսուռը ներարկելով մեր մէջ, կը դաւայինք աւելի քան երբեք՝ թէ արտաբերուած խօսքը, արարողական ամէն տարողութենէ, պերադոյն յարգանքի մը բոլոր պահանջներէն անդին, իրաւ ապրուած կեանքի մը՝ պայմանադրականութենէ զերծ, հռետորութենէ մերկ, հարադատ եւ հաւատարիմ վկայութիւնը կը նշէր :

Յուդարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենար 14 Դեկտեմբեր Ուրբաթ կէսօրէ ետք, միաբանակիցներու եւ հոգեկից որդեակներու արցունքը խառնելով՝ Վենետիկի այդ ցողաթուրմ իրիկնամուտին մշուշի խոնաւ շիթերուն :

Կենսագրական գիծեր

Հ. Կիւրեղ Քիւպրեան ծնած էր Պանտրմա, սիրուն աւան մը՝ Մարմարայի ծովուն հարաւային ափունքին, 28 Փետրուար 1891ին : Որդին էր Գրիգոր եւ Թադուհի — ծնեալ Մկրեան — ամուլին : Ծնողքը Ստեփան անունը կու տային իրենց անդրանիկին, որ պիտի մնար նաեւ ընտանիքին միակ մանչ զաւակը :

1903ի 27 Սեպտեմբերին Ստեփան կը հասնի Ս. Ղազար. հոս աւարտելով ուսումներու լիկէոնական ընթացքը՝ 1908ի Ապրիլ 25ին կը սկսի նորընծայութեան փորձի շրջանը :

Իբր հայերէն լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ ունեցած է Հ. Ներսէս Սնդրիկեանի նման զարգացած միտք մը, զոր միշտ երախտիքով կը յիշէր եւ որու շունչը պիտի զգացուէր իր գրական արտադրութեան մէջ : Երկու տարի ետք, 13 Նոյեմբեր 1910ին, կրօնաւորական ուխտերով կ'անդամակցի Միաբանութեան եւ 1915ի ողբերգական տարին, Վարնան պայծառ առաւօտ մը, 23 Մայիս, կ'ընդունի կուսակրօն քահանայութեան ձեռնադրութիւնը՝ իր հոգեկից դասընկերներուն Հ. Մանուէլ Թաչճեանի եւ Հ. Սրապիոն Ուլուհոնեանի հետ, որ յետագային 29 տարիներ պիտի վարէր Միաբանութեան ղեկը (1935-1964) :

Ըստ Հայ Եկեղեցւոյ վաղեմի աւանդութեան, հանդիսաւոր արարողութեամբ Ծայրագոյն Վարդապետութեան ատտիճանը կը ստանայ Հ. Յովհան Ապեր Աթաբօր ձեռքէն, 20 Օգոստոս 1933ին :

Հ. Կիւրեղի գրեթէ բովանդակ գործունէութիւնը կ'անցնի Ս. Ղազարի Մայրավանքին մէջ մատակարարական, վարչական ու դաստիարակչական փափուկ պատասխանատուութիւններով : Յետ քահանայական ձեռնադրութեան, իր դասընկեր Հ. Սրապիոն Ուլուհոնեանի հետ, մեծաւորները զինք կը ղրկեն Հռոմ, կատարելագործելու

համար իմաստասիրական եւ աստուածաբանական ծանօթութիւնները Համալսարանական միջավայրի մէջ : Վենետիկ վերադարձին՝ արդէն կը կարգուի օժանդակ «Բազմավէպ»ի խմբագրութեան :

1923-25 կը վարէ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի ուսումնապետի պաշտօնը, որմէ ետք կ'անցնի Միլան, իբր փոխ-տեսուչ եւ մատակարար տեղւոյն Մխիթարեան Արհեստից վարժարանին, ուր հաւաքուեր էին Եղեռնէն ճողողրած բազմաթիւ պատանիներ :

1927-29 կը վարէ «Բազմավէպ»ի խմբագրատնութիւնը, լոյս ընծայելով 1927ի «Գեղունիք», ճոխ՝ յատկապէս դեղարուստական բովանդակութեամբ : 1929-35ի վեցամեային զինք կը տեսնենք իբր ընդհ. քարտուղար Միաբանութեան : Այդ շրջանին է որ, 1934ին, իրեն կը յանձնուի տնտեսական տաքնապալից օրերու մէջ, Միաբանութեան դոյլերուն ընդհանուր մատակարարի պաշտօնը՝ լիազօր իրաւասութեամբ : Պաշտօն՝ զոր կը կատարէ իրեն ցոյց տրուած վրտահալութեան արժանի ձեռնհասութեամբ :

1935-1958, ինչպէս նաեւ 1964-1970, կը վարէ՝ Միաբանութեան վարչական ժողովին մէջ՝ ընդհանուր առաջիկայի կամ խորհրդականի պաշտօնը : 1970ին վերջնականօրէն կը կոչուի հանգիստի՝ նուիրուելով իր ներամփոփ խոկումներուն, հոգեւոր ու գրական ընթերցումներուն, բերելով միաժամանակ իր թանկագին աշխատակցութիւնը «Բազմավէպ»ին :

Այս բազմազան վարչական բնոյթի զբաղանքներուն առընթեր եւ անոնց հետ զուգընթաց, Հ. Կիւրեղ Վրդ.ի կը յանձնուին նաեւ դաստիարակչական պատասխանատուութիւններ : 1927-29 եւ 1931-32 վերակացուն է Միաբանութեան կրտսեր ժառանգաւորներուն : 1930-31 կը մնայ Հռոմ իբր մեծաւոր եւ հոգեւոր հայր այդ տարուան նորընծաներու խումբին : Տարեշրջանի աւարտին կը վերադառնայ Ս. Ղազար եւ նոյն պաշտօնը կը վարէ գրեթէ անընդհատ մինչեւ 1967 թուականը : Այդ տարիներու ընթացքին նորընծաներու տասներեք խումբեր կ'անցնին իր ձեռքէն ու ներկայիս Միաբանութեան անդամներէն երեսուն հոգի եղած են իր հոգեւոր որդիները* 1948-52 այս պաշտօնին կցուած է նաեւ տպարանի տեսչութիւնը, մինչ անընդհատ վարած է միաժամանակ վանքի ամառանոցի կալուածներուն մատակարարութիւնը :

Իբր առանձնատիպ գրական կոթող կը մնայ իրմէ «Հայ Գրականութեան Պատմութեան» Ա. հատորը, որ կը հասնի մինչեւ 1300.

* Վերածուած քսանինի՝ մինչ մամուլի կը յանձնուէր «Բազմավէպ»ի այս հատորը՝ անակնկալ մահով Սեւրի Մուրատեան Վարժարանի տեսուչ եւ Միաբանութեան նախկին ընդհ. Աթուակալ Հ. Սերոբէ Վրդ Ազըլեանի, որ մեկնեցաւ իր յաւերժական հանգիստը՝ տարւոյս 13 Հոկտեմբերին : Մեր յաջորդ թիւով պիտի անդրադառնանք իր կեանքին եւ գործունէութեան մասին :

հրատարակուած է 1944ին եւ շատոնց սպառած: Թողած է ձեռագիր՝ գրեթէ ամբողջութեամբ մշակուած՝ ուշ Միջնադարեան շրջանը (1300–1700)․ լայնօրէն վերամշակած է նաեւ՝ ձեռագիր վիճակի մէջ՝ Ա․ հատորին բովանդակութիւնը:

Հ․ Կիւրեղ Վրդ․ի գործունէութեան ակնառու մէկ ասպարէզն ալ եղած է ուսուցչութիւնը, զոր կատարած է անընդհատ 50 տարի (1923–1973): Ինք կը նկատուէր մանաւանդ պաշտօնական ուսուցիչը, տիտղոսաւորը, պիտի ըսէինք, Հայ Գրականութեան, յատկապէս Հին եւ Միջին շրջաններու ընթացքին: Մինչեւ 1950ական թուականները դասաւանդած է նաեւ յոյն եւ հռոմէական գրականութիւններու պատմութիւնը: Իր իւրաքանչիւր դասը գրեթէ բանախօսութիւն մըն էր․ կ'ունէինք ինք յափշտակուած, առանց զգալու ժամերուն սահիլը, գրական վայելք մը ըմբռնանելու հաճոյքէն:

Մարդը, հոգեւորականը, հայրեմասէրը

Հ․ Կիւրեղ, իր օծուն խօսքով եւ պատկառելի օրինակով, իր հմտութեամբ եւ հեղինակութեամբ, եւ մանաւանդ Միաբանութեան մը բովանդակ անբուններուն դատարարակութեամբ, կարծէք մարմնացում մըն էր մեր հին օրերու այն վարդապետներէն՝ որոնց մէջ առողջ կեանքի մը պէս կը բոցկրտար աւանդութեան ոգին: Ան ներկայացուցիչն էր, ապրող պատգամը՝ խոշոր Աւանդութեան մը, բառին լաւագոյն եւ ամէնէն ազնիւ առումով:

Վերածնունդի վարպետի մը գրական-հումանիտարական պաշարը ունէր: Եւ ինչո՞ւ հանդիտութեան եղբեր որոնել օտար մշակոյթներէ, երբ Հ․ Կիւրեղի մէջ չունէ մը կ'եռար Ոսկեդարու մեր Թարգմանիչներէն կամ Հելլենաբան շրջանի մեր ուսումնաստենչ վարդապետներէն: Հիացող մըն էր մանաւանդ յոյն դասական մշակոյթին, որմէ ժառանգած էր կեանքի եւ գեղեցիկի իր ըմբռնումին էական տարրերը․ աէրը՝ զոսպին, հաւասարակշիռին, բարեխառնին, կատարելին․ պաշտամունքը տեսլականին: «Քրիստոսեայ Սոկրատ մը», ինչպէս գեղեցկօրէն զինք կը բնորոշէր իր ձեռնասուններէն մէկը (տե՛ս «Յառաջ», 14 Դեկտ․ 1979):

Սակայն, աւանդութեան փարոսը՝ Հ․ Կիւրեղի մէջ չնչանակեց երբեք լծացում, տեսակ մը համարկապաշտութիւն (intégrisme), փոփոխութեան ու յեղաշրջումի դէմ նախապաշարեալ եւ փակ դիրքորոշում: Օրը օրին հետեւող մըն էր միջազգային գրական, գեղարուեստական, մշակութային, աստուածաբանական նորութիւններուն: Դեռ մինչեւ վերջին ամիսները իր կեանքին՝ կարելի էր հանդիստ խօսիլ իրեն հետ՝ Սոփոկլէսի ինչպէս Ռեմպլի մը մասին, հերմէս-

եան գրականութեան կամ գերիրապաշտութեան, քաղաքական առօրեայ անցողարձներուն՝ ինչպէս աստուածաբանական նորագոյն խմորումներուն շուրջ: Խօսակցութիւններ, միշտ օծուն իրաւ դիտնականի համեստութեամբ, բայց միշտ ալ հրահանգիչ՝ ասուպներու նման վայրկենապէս բոցափայլող խոհերու ալացիկ թռիչքներով:

Խորապէս հաւատացեալ, հմուտ ճշնողական եւ խորհրդազգած գրականութեան բարձրագոյն արտայայտութիւններուն, ներքին կեանքի անձնական հարադատ ապրումով, գիտէր միեւնոյն ատեն բարձրօրէն գնահատել, կրօնականէն եւ գերբնականէն անկախ իր ուրոյն արժէքին մէջ, մարդկային՝ այսինքն մարդուն արժանավայել՝ ամէն արտայայտութիւն, բնութեան եւ կեանքի ամէն գեղեցկութիւն, հանճարի ու տաղանդի ամէն նշողում:

Ընդհանրապէս դժուարահաճ՝ գեղեցիկի, արժէքի, իրաւորութիւն իր չափանիշերով, կը խորշէր միջակութենէ, հապճեպէ, հոստորութենէ, տափակութենէ: Գերազանցօրէն փափկանկատ՝ իր կենցաղավարական յարաբերութիւններուն մէջ, նոյնքան ուշադիր էր ներբերանդին՝ նաեւ իր գրական, գեղարուեստական, հոգեւորական ըմբռնումներուն մէջ, երբեմն գրեթէ վարանոտ թուելու աստիճան:

Հայրենիքի եւ ազգին աէրը, զոր ջերմօրէն կը կրէր իր արտին մէջ, երբեք չմղեց զինք անհիմն պարծենկոտութիւններու, դժուարաւ արդարանալի համեմատութիւններու: Բայց միշտ ալ տոգորուած մնաց վիթխարի Պատմահօր խմատուն պատգամով․ «Թէեւ ածու մըն ենք փոքրիկ, սակայն մեր երկրին մէջ ալ գործուած կը գտնենք քաջութեան շատ արարքներ»: Ուժգին հիացող մըն էր մանաւանդ Հայ Պանթէոնի այն գերագոյն արժէքներուն՝ որոնց փայլը կրնայ չողալ միջազգային ճոխագոյն Պանթէոններու շարքին․ ու երբ կը կատարէր այս մերձեցումները, չօչափելի խանդավառութիւն մը կը ծորէր իր խօսքերէն:

Պաշտամունքն ունէր մանաւանդ Գրիգոր Նարեկացիին, զոր կը նկատէր անվարան հայ մեծագոյն հանճարը: Անոր կոթողային երկին մէջ թաքուն՝ գեղեցկութիւնը ցեղին ձայնին, աքողուած խորհուրդը պատկերներու յորձանքին ու բառերու երաժշտութեան, վիհեր փռեկող տրամը հոգիի եւ միտի փոթորկումներուն, պրկումը մարդուն՝ հունաւորէն շղթայազերծումին եւ դէպի անհունը ձգտումին միջեւ, խորհրդազգածութեան դադարները՝ աննախընթացօրէն յորդազեղ վերացումներուն, չեն գտած երբեք, կը կարծենք, թափանցող մը ա'յնքան ներհուն եւ մեկնաբան մը ա'յնքան բնակից, որպիսին կը նշմարենք Հ․ Կիւրեղի Նարեկեան վերլուծումներուն մէջ:

Գեղեցկութիւններ, վայրագ՝ ինչպէս կոհակներու դռները Բըդնունեաց ծովին, եւ կուսօրէն անրիժ՝ ինչպէս մացառուտ ասպառածները հայրենի կատարներուն, որոնցմով սնած երեւակայութիւնը

Հ. Կիւրեղին՝ տխուր և անհաշիւ կը գտնէր երբեմն Տոլսթոյի թեան բարձունքներու «սէպ» գեղեցկութիւններուն ըմբռնչումով, կարծես Նարեկեան անդամադրելի շունչը՝ զինք քաշէր, խլէր բարեխառնին եւ զուսպին իրեն լինակից սահմաններէն՝ փոխադրելու համար Հոմերական առասպելներու կամ գերիբաւազտ երազանքներու անդրաշխարհեան բեւեռները:

Օժտուած նուրբ զգայնութեամբ, ինչպէս կ'ենթադրէ նման ոգետիպար մը, համեստութեան եւ զուսպ ինքնամփոփութեան մը շղարշով կը պատէր իր հոգեկան թրթռացումները: Քիչ անդամ կը թոյլատրէր անոնց զեղումը, մտերմութեան առանձնաշնորհեալ բոսայէններու ընթացքին: Այդպիսի արտայայտութիւն մը կը պարունակէր, 1970ին՝ Պանտրմայէն, իր ծանդավայրէն, իրեն ուղղած մէկ նամակիս տուած պատասխանը: Երկտողիս կցեր էի նաեւ քանի մը տեսարանային բացիկներ՝ ծովափէն եւ այն թաղերէն, որոնք, գեռ կանգուն շէնքերուն կառուցուածքէն դատելով՝ կրնային ժամանակի յունական կամ հայկական թաղերը եղած ըլլալ: Հետեւեալ տողերը կը գրէր Հ. Կիւրեղ իր պատասխանին մէջ. «Նամակդ անակնկալ մ'եղաւ ու մեծապէս ուրախացուց զիս. նոյնպէս Պանտրմայի քարտերը հին յիշատակներ արթնցուցին, որոնք մոռցուած էին. ծովափը, շողանալերու կամրջակը, մղկիթը մանկութեան օրերը կենդանացուցին: Ես ալ ունեցայ այն զգացողութիւնը թէ հոն կը շրջէի մանկութեանս օրերուն նման...»:

Գրադատը եւ ուսումնասէրը

Հ. Կիւրեղ պաշտօնապէս մուտք կը գործէր հայ դրաղատութեան եւ բանասիրութեան անդամատանէն ներս 1920ին, Ալիշանի Բնունիի մասին ամփոփ վերլուծումով մը: Հոս արդէն կ'ընդնշմարտէին այն զլխաւոր միտումները՝ որոնք յաջորդող տարիներու Հեղինակին գրադատական գիմադրիչը պիտի բնորոշէին:

Ինչպէս ինքն ալ բացայայտօրէն կը յայտարարէ իր Պատմութիւն Հայ Գրականութեան Երկին Նախաբանին մէջ, Հ. Կիւրեղ որդեգրած է, իբր ընդհանուր ուղղութիւն, շարասկիզբի Փրանսական դպրոցին գրադատական տեսութիւնները, մերձեցումը, մեթոտաբանութիւնը: Իր արտադրութեան առաջին շրջանին, իբր մտատիպար ունեցած է յատկապէս՝ այդ դպրոցին կարկառուն ներկայացուցիչներէն Ռենէ Տումիքը (R. Doumic, 1860-1937): Հեղինակ բաղմամբիւ հատորներու՝ Տումիք 1909ին ընտրուած էր անդամ Ֆրանսայի Ակադեմիային, 1923ին անուանուած՝ մշտական ատենադպիր միեւնոյն Կաճառին, եւ 1916էն սկսեալ վարած էր Revue des Deux Mondes բանա-

սիրական հեղինակաւոր պարբերութիւնը, յաջորդելով առն պաշտօնին մէջ՝ ԺԺ. դարու վերջերուն Փրանսական գրադատութեան տիրող գէմքերէն Ֆերտիանան Պրիւնթիէրի (F. Brunetiere, 1846-1907): Տումիք հոգեւին ժառանգն էր Պրիւնթիէրի «պատմական» գրադատութեան, բայց Փրանսական «ճաշակ»ի ոգիին այն ներդաշն համարկումով՝ որուն գլխաւոր իրադրողը եղաւ Կիւսթաւ Լանսոն (G. Lanson, 1857-1934), եւ որ գտաւ հաւասարապէս տաղանդաւոր արտայայտութիւններ՝ ալլեւալլ յարմարցումներով՝ Le Bretonի, Michautի, Mornetի, Hazardի եւ նմաններու գրիչներուն տակ:

Փրանսական այս պատմա-գեղագիտական դպրոցին տիրող ազդեցութեամբ հանդերձ իր գրական կազմաւորումին մէջ՝ Հ. Կիւրեղ սերտօրէն հետեւող մը եղած է միջազգային գրական-իմաստասիրական այժմէութեան: Իր Գրականութեան Պատմութիւնը լոյս կը տեսնէ 1944ին, պատերազմի տարիներուն, եւ արդիւնքն է յատկապէս 1920-1940 երկարող քսանամեակի պրպտումներուն: Հ. Կիւրեղ ունի, սակայն, գրական արտադրութեան երկրորդ շրջան մըն ալ, նուազ քեզուն իր ծաւալով՝ բայց ոչ նուազ նշանակալից: Այս շրջանի իր վերլուծումները, յատկապէս Նարեկացիի եւ Խնտրայի մասին, կը զգացնեն հետքերը գրադատական աւելի ժամանակամերձ խմորումներու, գլխաւորապէս խորքի հոգեբանութեան ու մասամբ նաեւ ձեւական վերլուծումի կիրարկումներուն:

Հ. Կիւրեղի հատորի ճակատին՝ թէեւ կը գտնենք «Լիկէոնի կարգերուն համար» վերտառութիւնը փակագիծի միջեւ, եւ ինքն իսկ Նախաբանին մէջ կը ներկայացնէ իր գիրքը «Իբր առձեռն առաջնորդ» մը աչակերտին ձեռքը, սակայն, իրականին մէջ, այդ գործը պէտք է նկատել առաւելաբար իբր ուղեցոյց մը՝ ուսուցիչին, իբր խորհրդակցութեան հիմնական մատենան մը՝ ուսումնասէրին, իբր մատենադրական գիտելիքներու խիտ շտեմարան մը՝ նիւթով հետաքրքրուողներուն համար:

Ընդարձակ, բազմակողմանի, մանրախոյզ է Հ. Կիւրեղի մատենադրապատմական տեղեկագրութիւնը, որ կը յայտնաբերէ միեւնոյն ատեն Հեղինակին բովանդակ գրական արտադրութեան առաջնահերթ եւ ամէնէն բնորոշ յատկանիշերէն՝ արտայայտութեան եւ ոճի սեղմութիւնը: Այս սեղմութեամբ հանդերձ՝ գրեթէ սպառիչ է մատենադրապատմական տուեալներու, մանաւանդ քանատիրական կարծիքներու վերլուծական նկարագրութիւնը:

Հ. Կիւրեղի գործին այս պատմա-բանասիրական տարածքին վերայ, երբեմն կը գագուցուի թերեւս պակասը քիւրեղացած քանդակի մը՝ պատմական անցուղարձներու, ընկերային երեւոյթներու, եւ յատկապէս բանասիրական տեսակէտներու ներկայացումին մէջ: Ինչ որ, մեր կարծիքով, ամէնէն նշելի ստուերը կը կազմէ այդ չքնաղ

կոթողին՝ ընդհանրապէս թերին է, բանասիրական հարցերու քնննարկումի ընթացքին, յատակ ուղեգիծի մը: Հայ բանասիրութեան լաբիւրինթային կածաններուն միջեւ չկոտորելու եւ չմոլորեցնելու մտահոգութիւնը՝ մերթ յանդամ է մնալու տարտամութեան մը մէջ, որ հաւասարակշռուած վերապահութեան մը սահմաններէն ալ անդին կը ձգտի: Ուրեմն, հակառակ Հ. Կիւրեղի դործին պատմաբանասիրական լայն հորիզոնին՝ որ ուրուադրեցինք, պիտի չկարենանք ըսել թէ այդ աշխատանքը չըջան մը կը նշէ մեր բանասիրութեան պատմութեան մէջ: Սակայն, հոգեւոյս Հեղինակին բուն մեծութիւնը՝ որով իր ուրոյն տեղը կը գրաւէ մեր գրականութեան պատմագէտներու Պանթէոնին մէջ՝ գեղադէտ գրադատի իր բացառիկ շնորհն է:

Մեծ գրադատ մը եղաւ Հ. Կիւրեղ. դուցէ ամէնէն օժտուածը՝ զոր ունեցած ըլլանք 1900էն առէին՝ հեղինակներու անձնականութեան եւ տաղանդին կառուցային վերլուծումին գիծով: Արտակարգօրէն քանդակիչ է այս մարդին մէջ Հ. Կիւրեղի գրիչը: Խօսուն կիւսանդրի մը կերտող մուրճի հարուածներուն վճռականութեամբ կը կոփէ աչքերուդ առջեւ հեղինակին դիմաքանդակը՝ իր կերպընկալ անհատականութեամբ: Իւրաքանչիւր հեղինակի դիմաստուերը կ'ուրուագծուի լոյսի մը ներքեւ՝ որ եղականօրէն յատուկ է իրեն, որուն մէջ կը ցոլայ իր քովանդակ ինքնութիւնը՝ տաղանդի բաղկարար տարրերուն մերկացումով, խառնուածքի եւ նկարագրի գիծերուն, մտային ու հոգեկան ձիւղներուն գրասեւորումով, քերթողի կամ արուեստագէտի ներաշխարհին խորթափանց պեղումով: Ահա՛ մայր երակները այն անդրիակուռ փորագրութեան՝ ուր կը թանձրանայ թանաքը Վարպետի երկաթեայ եղէգին:

Կարելի՞ է երբեք մոռնալ՝ դասականացումի կնիքով դրոշմուած Հայր Կիւրեղեան կերպարները Յօնիկին, Փաւստոսին, Եղիշէին, Խորենացիին, Նարեկացիին, Ծնորհալիին, Լամբրոնացիին ու դեռ մեր հոգեւոր մշակոյթի ա՛յնքան հսկաներուն: Կը ճեղքուի քողը դարբնու աղջամուղջին. կ'ոգեւորուին, կեանք կ'առնեն, միան ու ջիղ կը հագուին՝ ժամանակի մշուշին մէջէն ցոլացող ստուերները այդ տիտաններուն: Անոնց ձայները՝ հեռաւոր ու խորհրդաւոր՝ անախընթաց հնչականութեամբ մը կ'արձագանգեն. անոնց անունները՝ երկաթագիր արքատառ՝ ընտանի հերոսներու տաք շունչը կը ծաւալեն:

Հ. Կիւրեղ Քիպարեանի դերը, մեր հին գրականութեան աստղերուն մարդկային ու գեղարուեստական անհատականութեան բնորոշումին նկատմամբ, իր զուգահեռները կը գտնէ՝ մէկ կողմէ Արեղեանի կատարած դործին մէջ բովանդակային վերլուծումի ուղղութեամբ, եւ միւս կողմէ Ալիքեանի արտադրութեան մէջ՝ մատենագրական հետազոտութիւններու դետին վրայ: Եթէ Հ. Կիւրեղի գրա-

կան ժառանգութիւնը համեատ ծաւալ մը ունի համեմատաբար, վերլուծումի իր տաղանդը՝ զոր մատնանշեցինք՝ բաւական է հաստատելու թէ լաւատեսութեան արդիւնք է մեր հաւաստումը: Արեղեան, Ալիքեան, Քիպարեան երեակը կը ներկայացնէ, անտարակոյս, բարձրագոյն կատարը՝ Հայ հին գրականութեան ուսումնասիրութեան զանազան բնադաւաններուն մէջ՝ Ի. դարու առաջին կէտին: Երբեք մը շատ տարբեր՝ իւրաքանչիւրին գրական ու բանասիրական կադմաւորումով, հետաքրքրութեան բեւեռներով, գիտական եւ ի դէպ իմաստասիրական հայեցակէտերով, երբեք մը՝ ամէն մէկուն ալ տկար եւ վսոցելի կողմերով, բայց եւ այնպէս ճակատագրականօրէն իրար լրացնող, այն ամէն ինչով՝ որ իւրաքանչիւրին ուրոյն շնորհը կը կազմէ:

* * *

«Դարձեալ Նարեկացիին պիտի դիմենք, ախր ի Հ. Կիւրեղ Վարդապետ, Գո՛ւ եւ մեր Նարեկացիին, մեր երգին ու վիշտին այն ներհուն թարգմանին, զոր Դուն ախրեցիր, որով զմայլեցար, որուն մէջ ցեղիդ անմահութեան ոգին շնչեցիր. այո՛, այն Նարեկացիին, բառ մը փոխ առնելու համար՝ որ կեանքը լուսադարձող տեսիլին իսկու-

թիւնը բնորոշէ»:

Այս խօսքերով կը սկսէինք մեր նախընթաց մէկ գրութիւնը՝ Հ. Կիւրեղ Քիպարեանի յիշատակը ոգեկոչող («Հայ Ընտանիք», 1979, թ. 11-12, էջ 1):

Այսօր դարձեալ կը դիմենք միեւնոյն ներշնչարանին, քանի որ համոզուած ենք թէ լաւագոյն եւ ամէնէն կուռ արտայայտութիւնը Վարդապետին կեանքի իսկութեան՝ պիտի գտնենք միշտ Նարեկի մեծ Տեսանողին աստուածահունչ տառերուն մէջ:

Հ. Կիւրեղ ապրեցաւ կեանքը իբր Տուրքը աստուածածիր եւ գերազանց, զոր ընդունեցաւ օրհնութեամբ, զոր յարգեց եւ ախրեց, որուն բնազանցական սրբութիւնը իր անձնական եւ ազատ սրբութեամբ նուիրագործեց: Եւ սրբութիւնը, իբր գերբնական շնորհքի ներքին ապրում, իբր աստուածահունչ միութիւն, արուեստ մը եղաւ իր հոգիին համար՝ որուն մնայուն ձգտումը Գեղեցիկի իմացումն էր: Նրբագոյնը արուեստներուն՝ որով աստուածային անաղարտ Գեղեցկութեան յաւերժալոյս ակերուն մերձեցաւ:

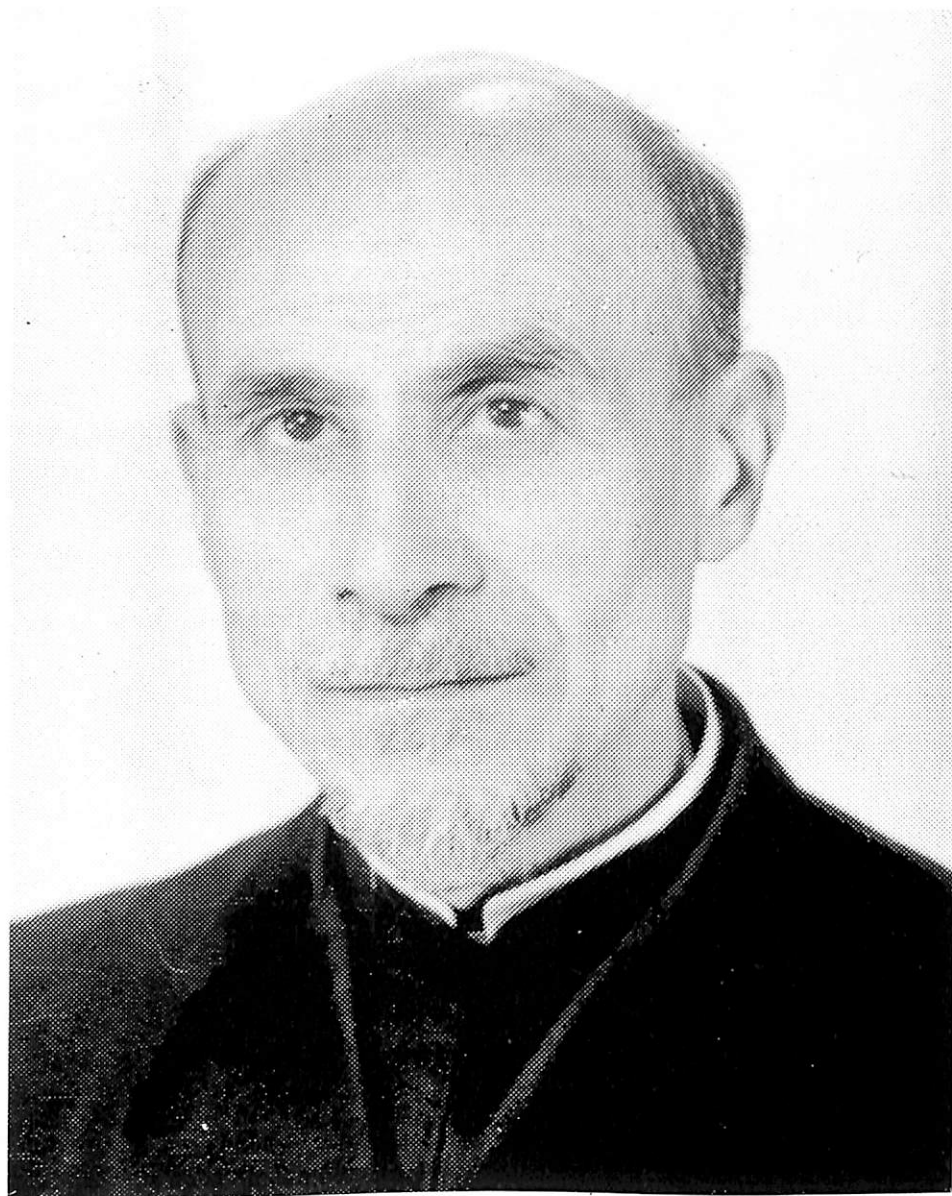
Կեանքի այս ըմբռնումով եւ շնորհքի նման ապրումով մը, Գեղեցիկին հետ ձգմարիտին ու Բարիին էակաբանական նոյնութեան՝ կենդանի եւ հարազատ փկայութիւնը ընձեռեց, Աստուծոյ, իր նմաններուն եւ Բնութեան հետ՝ մարդուն յարաբերութիւններուն պարտա-

լանական (déontologique) հարթակին վրայ: Այսպես Սրբութիւնը իբր արուեստ, մօտեցաւ Արուեստին իբր սրբութիւն:

Նարեկացիի մասին իր անմոռանալի վերլուծումներէն մին – վերլուծում մը՝ որպէս բանախօսութիւն կարդացուած Ս. Ղազարի Ճեմարանին մէջ Նարեկեան հաղարամեակին առթիւ, եւ որու մասին՝ Ելեկտրականացած մտիկ ըրինք, կ'ըսեն տակաւին ունկնդրողները – սա խօսքերով կ'եղբարեակէր Հ. Կիւրեղ. «Սիրելի է ինծի նկատել այն պահը, երբ Գրիգոր ամբողջապէս վերջացուցած իր Նարեկ = Մատեան Ողբերգութեանը, եւ պատարադի ղոհը կատարած միջոց «Կենարարին յիշատակաւն միշտ ճենճերիմ ... Փեսային անձկութեամբ մաշիմ...» խօսքերը արտաբերելով, տկամ ըլլայ յօրինել իր մտադրած «Նարեկ»ը, իր անմեղ եւ հանգստացած հոգւոյն կաթողիկէն, զերբնական աիրոյ բոլորական յանձնումի, Աստուծոյ հետ կատարեալ ու սերտ միութեան իր հրեշտակային Գերթումը՝ երկընքի մէջ մշտնջենապէս ծաղկեցնելու համար»:

Սիրելի է նաեւ մեզի նկատել այն պահը՝ երբ Հոգիի ու Մարի մեր անմոռանալի Վարդապետն ալ, սահմանակէտին վրայ ժամանակին ու յաւիտենականութեան, ի'ր Նարեկացիին խօսքերով կատարեց Բարձրեալին՝ կեանքին օրհներգու վերջնածայումը, կրկնելու համար զայն անսպառ յաւերժին մէջ:

Հ. ԼԵՒՈՆ ԶԷՔԻՆԱՆ

Հ. ԿԻՒՐԵՂ՝ ՎՐԴԻ՝ ՔԻՊԱՐԵԱՆ

(1891 – 1979)

ՏԱՊԱՆԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԻՈՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱՆՈՒԷՐ
ԽՈՆԱՐՀ ԵՐԿԻՒՂԱԾ ԵՒ ԶԳՕՆ
ՍԻՐՈՂ ԱՌԱՆՋՆՈՒԹԵԱՆ
ՀՈԳԵԶՄԱՅԼ ԽՈԿՈՒՄՆԵՐՈՎ ԱՂՕԹՔԻ
ԴԱՐՋԱԻ ԲՈՒՐՎԱՌ ՆԱՐԵԿԵԱՆ

ՔԱՀԱՆԱՅ ՍՐԲԱԿՐՕՆ
ՀԵԶԱՀԱՄԲՈՅՐ ՀԳՆԱՍՈՒՆ ԿԵՆՅԱՂՈՎ
ՄԻՒՌՈՆԱՇՈՒՆԸ ՕԾՈՒԹԵԱՄԲ
ՏԻՐՈՋ ՍՈՒՐԲ ՍԵՂԱՆԻՆ ԾԱՌԱՅԵՑ
ԱԼԻՇԱՆԻ ՀԱՒԱՏՔՈՎ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ ՆԵՐՀՈՒՆ
ՀԱՅՐԱԿԱՆ ՍԻՐՈՎ ՍՐԲԱԿԵՐՏԵՑ
ՊԱՏԱՆԻ ՍՐՏԵՐ ՀՈԳԵՍԷՐ
ՄԽԹԱՐԻ ԾԻԱԾԱՆԻՆ ՑՈԼՔԵՐՈՎ
ԶԵՐԴ ՄԱՐԳԱՐԷ ՀՈԳԵՏԵՍ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԳԱՆՋԵՐՈՒ
ԺՐԱՋԱՆ ՀԱՆՃԱՐԵՂ ԽՈՒԶԱՐԿՈՒ
ՄԵՂՐԱԾՈՐ ԴԻԻԹԱՆՔՈՎ
ՄԵԿՆԵՑ ԵՐԱՋՆ ԵՐԳ ՈՒ ԵՐԱՆԳ
ՀՈԳԻՆԵՐՈՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

ԲՈՂԲՈՋ ՇՆՈՐՀԱԼԻ
ԴՐԱԽՏԱՅԻՆ ՄԵՐ ՀՈՂԻՆ ԼՈՒՍԱՇՈՂ
ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՈՎ ՍԻՐԱՏԱՐՓ
ԹՈՒԱԻ ԵՐԿԻՆՔ ԼՈՒՍԱՐՓԻ
ԶԵՐԴ ԱՄԲԻԾ ԱՂԱՆԻ

Հ. Ն. Տ. Ն.

Հ. ԿԻՒՐԵՂ ՎՐԴ. ՔԻՊԱՐԵԱՆԻ

ԳՐԱԿԱՆ ՀՈՒՆՁՔԸ

Ա. — ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՏՈՐՆԵՐՈՎ

ա. — Հեղինակություններ

Պատմություն Հայ Գրականության, Ա. մաս, Սկզբունքային միջին 1700, Ա. հատ., Սկզբունքային միջին 1300, Վենետիկ 1944, էջ 368 (ապա-
ռած):

բ. — Հրատարակություններ

Նահապետի ամսիկայ ֆերբուսմենտին, «Բազմ.», ՀԸ (1920), 379-383*:
Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Հայրուհի, «Գրական Յուրբեր» Թ. 1, Վենետիկ
1944, էջ 108:

գ. — Թարգմանություններ

Ֆրից Հենրի կամ Խեմքը, տրամ, Վենետիկ, 1933, էջ 62:

Բ. — ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ

ա. — Գրական վերլուծումներ

Հ. Ղ. Ալիշան և իր Բնունին, «Բազմ.», ՀԸ (1920), էջ 359-361:
Պետրոս Դուրեան, «Բազմ.», Զ** (1922), 271-273, 335-338:
Վահան Տէրեան, «Բազմ.», Զե (1927), 49-52, 82-85:
Շիրուանգադէի վեպերը, «Բազմ.», Զե (1927), 114-118:
Հ. Ալիշան Տխրումիին մէջ, «Բազմ.», Զե (1927), 146-150, 185-189:
Վովֆանկ Կեօթէ, «Բազմ.», Ղ (1932), 183-186:
Գրիգոր Նարեկացի բանաստեղծ և Նարեկը, «Բազմ.», ՃԸ (1950),
245-253:

*) էջ 382-383 կը պարունակեն երեք թարգմանութիւններ քերթուածներու,
կատարուած՝ Ալիշանէ:

**) Թերթին ճակատը նշուած է ՀԹ. 1922-1929 «Բազմավէպ»ի հատորներուն
թուագրումը՝ միաւորով մը ետ մնացած է հատորին իսկական համարէն: Հոս կը
նշենք այս վերջինս:

Ֆրանսերեն Նարեկ եւ Նարեկի միութիւնը, «Բազմ», ՃԻ (1962), 95-100:

Բնագանգական իրականութիւնը Նարեկի մէջ, «Բազմ», ՃԻԴ (1966), 4-13:

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, «Բազմ», ՃԻԸ (1970), 314-322:

Ինտրայի «Ներաշխարհ»ը, «Բազմ», ՃԼ (1972), 431-443:

բ. — Գրական-բանասիրականներ

Ս. Գրիգոր Նարեկացի եւ «Երգ-Երգոց»ի մեկնութիւնը, «Բազմ», ՃԺԹ (1961), 1-10:

Յովհաննէս Սարկաւազ Վարդապետ, «Բազմ», ՃԺԹ (1961), 106-112:
«Յանախատում» նաոերու հեղինակի հարցը, «Բազմ», ՃԻ (1962), 237-242:

Յովհան Մայրավանցի (կոչուած նաեւ Մայրագումեցի), «Բազմ», ՃԻԱ (1963), 230-236, ՃԻԲ (1964), 14-25:

Գէորգ Վարդապետ Սկեւոացի, «Բազմ», ՃԼ (1972), 165-182:

գ. — Դիմաստութիւններ, հորհրդածութիւններ

Նշանաւոր հայասեր մը. Լուիսի Լուցադի, «Բազմ», ՁԵ (1927), 158-159 (Խմբ.*):

Հ. Մինաս Վ. Նուրիսան († 7 Յունիս 1929), «Բազմ», ՁԵ (1929), 191-192 (Խմբ.):

Յիսնամեայ Գահանայութեան յորելեան Պիոս ԺԱ. Սրբազան Գահանայապետի, «Բազմ», ՁԵ (1929), 323-329:

Ֆրիտոֆ Նանսէն, «Բազմ», ՁԸ (1930), 239-240:

Կրքական դրութիւնը Միսիթարեան վարժարաններուն մէջ, «Բազմ», ՂԴ (1936), Բացառիկ ի յիշատակ դարադարձի Մուրադ-Ռաֆի-Յէլեան վարժարանաց, էջ 241-245:

Դաստիարակի դիմագիծը Միսիթար Արքաի մէջ, «Բազմ», ՃԵ (1949), 230-244 (Առաջին էջերը, 230-234, հրատարակուած են նաեւ «Գեղունի»ի մէջ, 1950, 13-14):

Միսիթար Սեբաստացի եւ վեցերորդ, «Բազմ», ՃԻԶ (1968), 357-360:
Ներածական (Հ. Ալիշանի նամակները ուղղուած Հ. Բարսեղ Վրդ. Սարգիսեանի), «Բազմ», ՃԻԸ (1970), էջ 60-62**:

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան (1820-1901), «Հայ Ընտանիք», 1970, Թ. 7-8, էջ 1:
Ներսէս Շնորհալի Հայրապետ, «Բազմ», ՃԼԱ (1973), 412-418:

*) Փակագիծի մէջ կը նշենք այն ստորագրութիւնը՝ որով գրութիւնը կը ներկայանայ, երբ չի յիշուի հեղինակին անունը:

**) Նամակները հրատարակուին է Հ. Սահակ Ճեմմեմեան:

Միսիթար Արքաի դամբանին վրայ (Որդիական ուղերձ), «Հայ Ընտանիք», 1975, Թ. 3-4, էջ 4-5*:

Սեւանի Տեսիլը, «Հայ Ընտանիք», 1977, Թ. 9-12, էջ 31:

Հայ գրականութեան նկարագրի մասին անվերնագիր էջ մը Հ. Կիրեղի քղածրարէն, յետ մահու հրատարակուած՝ «Հայ Ընտանիք», 1980, Թ. 1-2, էջ 26:

դ. — Խմբագրականներ

Գաղափարը՝ միակ նշմարտութիւնը, «Գեղունի», 1927, էջ 2:

Ապրիլ 27, «Բազմ», ՁԴ (1927), 97-98:

Ազգային պահպանում, «Բազմ», ՁԶ (1928), 1-2 (Խմբ.):

Դպրոցական ուղղութիւնը, «Բազմ», ՁԵ (1929), 1-2:

ե. — Գրախօսականներ

Արիւնի ճամբէն — Դեպի վերածնունդ, Հեղ. Օ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ, Գա-հիւրէ 1919, «Բազմ», ՀԸ (1920), 345:

Մեր Սուրբ Տիրամայրը, Հեղ. Վ. Մ. ԽԱԶԻԿԵԱՆ, Կ. Պոլիս 1919, «Բազմ», ՀԸ (1920), 345-346:

Օղական. Գրական եւ գեղարուեստական կիսամասթերթ, Ա. տարի, Թ. 1, Խմբ. Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ, «Բազմ», ՀԸ (1920), 346:

Հայ ցեղը եւ հալածանքները հոգեբանական լոյսին տակ, Հեղ. Յ. Պ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ, Պոսթոն 1919, «Բազմ», ՀԸ (1920), 346-347:

Գալմ-Վարդան, Կրեյ ԲԱԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, Պոստոն 1920, «Բազմ», ՀԹ (1921), 27:

Կոչնակի քանամեակին առթիւ: Բացառիկ թիւեր Արճադանդ Փարիզի եւ վերածնունդ թերթերուն, «Բազմ», ՀԹ (1921), 61-62:

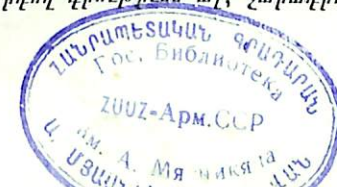
Երեսներ ԱՐԱՄ, Ա. Աշուղ Յարքուն Օղի, Բ. Աշուղ Ամիր Օղի, Գ. Աշուղ Ղուլ Էգագ, Նոր Զուլա 1920, «Բազմ», ՀԹ (1921), 62-63:

Թէոֆիլ, Ամենուն Տարեցոյցը, ԺԵ. տարի, Կ. Պոլիս 1921, «Բազմ», ՀԹ (1921), 92-93:

ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ՄԱՌԻ, Ծուլութեան պահերէս, Կ. Պոլիս, տպ. Մ. Տէր-Սահակեան, 1921, «Բազմ», ՀԹ (1921), 93:

Ա. ՈՐԲԵՐԵԱՆ, Ովասիս, Փարիզ 1920, «Բազմ», ՀԹ (1921), 93-95:

*) Այս գրութիւնը շարադրուած է 1958ին եւ կարգացուած՝ աշակերտի մը կողմէ, նոյն տարուան Ապրիլ 28ին, վաղի մեծ գրադարանին մէջ, Միսիթար Արքաի մահուան տարեդարձի յիշատակութեան առթիւ՝ որ տեղի ունեցած է մասնակցութեամբ Կաթողիկոս-Պատրիարք Կարդ. Գրիգոր Պետրոս ԺԵ. Աղաճանեանի: Նման ծագում մը ունի յաջորդող գրութիւնն ալ, շարադրուած՝ 1959-1961ի միջեւ:

ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՍԻՄՈՆ, Պետրոս Դուրեան (Գրական-բնական վերլուծութիւն), Վիեննա, Միլիթարեան տպարան, 1922, «Բազմ», 2 (1922), 277-278:

Հանդէս հանդիսից, «Բազմ», 26 (1927), 62-64 (հմբ.):

ՍԱՐՈՒԽԱՆ, Խորհրդաւոր աղջիկն եւ իր գաղտնիքը, Վիեննա, Միլիթարեան տպ., 1924, «Բազմ», 26 (1927), 191-192:

ԶԱՐԵՀ ՊԼՊՈՒԼ, Հակատագրի փուշին վրայ. (Քերթուածներ), Սօֆիա 1927, «Բազմ», 26 (1927), 192:

ԱՐԱՄ ԳԱՌՕՆԷ, Արա եւ Շամիրամ (Պօէմ), Թաւրիզ, Ատրպ. Հ. Թեմ. Տպարան, 1925, «Բազմ», 26 (1928), 192:

Ա. Ահարոնեանի «Իմ Գիրքը», «Բազմ», 22 (1928), 30-31:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, Գիւղաշխարհ. Պատմական, Արդաբիլ-Կան ուսումնասիրութիւն, Փարիզ 1927, «Բազմ», 22 (1928), 124:

Թիկատինցի եւ իր գործը, Յառաջաբանով մը Ա. Զոպանեանի, Հրատ. նախաձեռնութեամբ Թիկատինցիի Սաներու Միութեան, Պոստոն 1927, «Բազմ», 22 (1928), 124:

Ծ. Նանսէնի «Հայաստան եւ Մերձաւոր Արեւելքը», «Բազմ», 22 (1928), 320 (հմբ.):

ASTOUR NAVARIAN, Anthologie des poètes arméniens, «Բազմ», 22 (1929), 62-63:

ARCHAG TCHOBANIAN, La Roserie d'Arménie, t. III, «Բազմ», 22 (1929), 63:

Dragons et Génies, Contes inédits d'Annam, recueillis et traduits par E. Langlet, Libr. Paul Geuthner, 1928, «Բազմ», 22 (1929), 190:

Contes, légendes et épopées populaires d'Arménie. 1. Contes, traduits ou adaptés de l'arménien par F. Macler, Libr. Orientaliste Paul Geuthner, 1928, «Բազմ», 22 (1929), 190:

ԳԵՂԱՄ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Ամբողջական գործը, Փարիզ 1931, «Բազմ», 26 (1931), 544-545:

Chrestomatie de l'Arménien moderne, publiée par F. Macler, Libr. Orientaliste P. Geuthner, Paris 1932, «Բազմ», 26 (1933), 130:

Հայ տոհմաբաններ (Պատմական հետազոտութիւն), տպ. Յ. Մ. Սիթեան յաջորդը Օհաննէս Աբխաթեան, Խաթանապու 1937, էջ 96, գինը՝ 100 ղրշ., «Բազմ», 26 (1937), 273:

գ. — այլեւայլք

Սեւան հրատարակչական ընկերութիւնը, «Բազմ», 2 (1922), 215:

Մուրառ-Ռափայէլեան վարժարանի ամսվերջի հանդէսը, «Բազմ», 26 (1927), 282-283 (հմբ.):

Միլանի Միլիթարեան Ուսանողարանը, «Բազմ», 22 (1928), 62-63 (հմբ.):

Թատերական ներկայացումներ Մ. — Ռափայէլեան վարժարանին մէջ, «Բազմ», 22 (1928), 94-95 (հմբ.):

Միլիթարեան աշակերտութիւնը, «Բազմ», 22 (1928), 286-288 (հմբ.):

Պօզոս Նուպար փաշայի նուէրը Միաբանութեան, «Բազմ», 22 (1928), 288 (հմբ.):

Մուրատեան վարժարան ի Բարիզ, «Բազմ», 22 (1928) 380-382 (հմբ.):

Հայ Սրբազան Երաժշտութիւնը Բատուայի մէջ, «Բազմ», 22 (1928), 384 (հմբ.):

Միլանի Միլիթարեան վարժարանը 1927-8ի տարեշրջանին, «Բազմ», 22 (1929), 31 (հմբ.):

Ամսվերջի Հանդէս Մ. — Ռափայէլեան վարժարանին մէջ, «Բազմ», 22 (1929), 252-254 (հմբ.):

Ուսց. Եորկա անդամ Ս. Ղազարի ձեմարանին, «Բազմ», 22 (1929), 254 (հմբ.):

Գերյարգելի Հ. Յոհան վ. Աւգեր ընդհանրական Արքայ Միլիթարեան Միաբանութեան, «Բազմ», 22 (1929), 257-259 (անստորագրել):

Այցելութիւն Նորին վեհափառութեան Իտալիոյ Հեղինէ Թագուհոյն եւ իր երկու Արքայազուն իշխանուհեաց, «Բազմ», 22 (1929), 290-291 (անստորագրել):

Իտալական եօթնադարի ցուցահանդէսը վեներտիկի մէջ, «Բազմ», 22 (1929), 367-372:

Տուր գկայսերն՝ Կայսեր եւ գկստուծոյն՝ Աստուծոյ, «Բազմ», 22 (1929), 372-379 (հմբ. «Բազմալէպ»):

Տ. Կոմիտաս վկային երանացունցման հանդէսն ի վեներտիկ, «Բազմ», 22 (1929), 383-384:

Գ. — ԱՆՏԻՊԵՐ

1. Պատմութիւն Հայ Գրականութեան, Ա. մաս, Բ. հտ., 1300-1700:

2. Ինտրայի «Նոմաստան»ը (ուսումնասիրութիւն՝ անաւարտ):

3. Դասալսութիւններ հոգեւոր եւ կրօնաւորական կեանքի շուրջ՝ դասաւանդուած Միաբանութեան Նորընծաներուն:

Résumé

A LA MÉMOIRE DU P. GIWREՆ KIBARIAN

(P. LEVON ZEKIYAN)

Le 12 Décembre 1979 décédait à Venise le P. GiwreՆ Kibarian. Né en 1891 à Bandırma (Turquie), il entra en religion en 1910 dans la Congrégation Mekhitariste et fut ordonné prêtre en 1915. Rédacteur en chef de «Bazmavap» de 1927 à 1929, il fut secrétaire général de la Congrégation 1929 à 1935, et assistant général de 1935 à 1958, puis de 1964 à 1970. A côté de ces responsabilités culturelles et administratives, il fut chargé de la direction spirituelle des postulants de 1927 à 1929. L'année suivante, nommé directeur spirituel des novices, il occupa cette charge, presque sans interruption, jusqu'en 1967. Il passa ses dernières années dans le recueillement à St. Lazare se dédiant à ses lectures préférées et apportant sa précieuse collaboration à «Bazmavap».

Doué d'une remarquable préparation humaniste et littéraire et d'une large culture spirituelle, d'un goût exquis du beau, d'un sens aigu de l'équilibre et de la perfection, profondément croyant, pratiquant une ascèse rigoureuse, et toujours ouvert à toute expression des valeurs humaines authentiques, le Père GiwreՆ incarna d'une façon exemplaire ces idéaux qui animèrent jadis l'humanisme chrétien des Saints Traducteurs d'Arménie de la génération de Mesrop Maštoc' et de l'école hellénophile.

Après cette esquisse de «l'homme, le religieux et le patriote», l'A. analyse l'œuvre littéraire du Père Kibarian qui s'est particulièrement distingué dans le domaine de la critique littéraire. Kibarian s'inspirait de la critique française «universitaire» du début de siècle et en particulier de R. Doumic, ainsi qu'il le déclare lui-même dans la préface de son «Histoire de la littérature arménienne ancienne» (Venise, 1944) qui reste la pièce la plus importante de sa production littéraire et qui conclut la première période de cette production. Dans la deuxième phase de son activité de critique, le P. Kibarian, tout en restant fondamentalement attaché à l'école de sa formation, ne se montre pas insensible aux nouveaux développements de l'art de critique et en particulier aux exigences de l'analyse formelle et psychologique. En même temps il s'adonne aussi à des recherches philologiques dont quelques unes décisives, comme celle, par exemple, aboutissant à distinguer Grigor de Narek, auteur du Commentaire au Cantique, de son homonyme et presque contemporain, le grand poète et panégyriste St. Grigor de Narek. Une liste bibliographique de l'entier héritage littéraire du P. Kibarian conclut l'article.

EMPLOIS DES PRÉPOSITIONS EN ARMÉNIEN CLASSIQUE

Sommaire

(Les chiffres renvoient aux paragraphes)

Généralités: 1

1. Emplois de la préposition ԱՌ : 2-20.

- I. Avec l'accusatif: 4-11.
- II. Avec le datif: 12-14.
- III. Avec l'ablatif: 15-18.
- IV. Avec l'instrumental: 18a-20.

2. Emplois de la préposition Զ-- : 21-30.

- I. Avec l'accusatif: 22.
- II. Avec le datif: 23.
- III. Avec l'ablatif: 24-27.
- IV. Avec l'instrumental: 28-30.

3. Emplois de la préposition ԸՆԴ : 31-43.

- I. Avec l'accusatif: 32-35.
- II. Avec le génitif: 36.
- III. Avec le datif singulier: 37-41.
- IV. Avec l'ablatif: 42.
- V. Avec l'instrumental: 43-46.

4. Emplois de la préposition ԸՍ : 47-52.

- I. Avec l'accusatif: 48-50.
- II. Avec le datif: 51.
- III. Avec l'ablatif: 52.

5. Emplois de la préposition Ի : 53-65.

- I. Avec l'accusatif: 54-59.
- II. Avec le datif singulier: 60-64.
- III. Avec l'ablatif: 65.

6. Emplois de la préposition Ե-- : 66-68.

- I. Avec l'accusatif: 66-68.

Tableau des fonctions des syntagmes prépositionnels: 69.